

УДК 81'42: 811.133.1'04

БУРБЕЛО Валентина – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри романської філології, Навчально-науковий інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, бульвар Тараса Шевченка, 14, Київ, 01601, Україна (burbelo.vale@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2689-5001>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.48.2>

Бібліографічний опис статті: Бурбело, В. (2021). Становлення моделі усно-письмової комунікації у давньофранцузькій словесності. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія», 48, 16–25.* doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.48.2>.

СТАНОВЛЕННЯ МОДЕЛІ УСНО-ПИСЬМОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ДАВНЬОФРАНЦУЗЬКІЙ СЛОВЕСНОСТІ

Анотація. У статті розглянуто проблему становлення моделі усно-письмової комунікації в давньофранцузькій словесності на матеріалі прологів до оповідних творів Крет'єна де Труа, відомого поета XII ст. Незважаючи на значну кількість робіт, присвячених вивченню різних аспектів давньофранцузької мови та словесності, власне комунікативні аспекти ще не знайшли достатнього наукового висвітлення, що зумовило актуальність і новизну цієї розвідки. Прологи виокремлюють в особливу поліфункційну структуру, яка є рефлексією самого твору (метакомунікативна та інформативна функції), вступом до ситуації спілкування, заохоченням і залученням до неї інших комунікативних акторів (фатична та промоційна функції), презентацією автора і твору та їх позиціонування в системі культурних форм, цінностей і уявлень (презентаційна, оцінна, інтертекстуальна функції). Аналіз цього матеріалу вимагає врахування низки чинників, серед яких чинник двомовності, переважно усної форми функціонування давньофранцузької мови, особливого статусу слова промовленого / написаного, тенденції до формульної, фіксованої форми викладу, процесів переходу від анонімного до особистого авторства та інших. Основними семантичними осередками прологів до творів Крет'єна де Труа є епістемічно-когнітивні, комунікативні, діяльнісні, часові, модальні аспекти. До комунікативної ситуації прологу включено різні комунікативні інстанції, які утворюють складну поліфонічну структуру, в якій актуальна ситуація виконання твору, його перформанс спроектовані на ширшу часову й соціально-просторову площину тексту написаного. Проаналізовано також прагматичні аспекти прологів, сфокусовані на презентації автора та його твору. Саме авторство представлено складною кореляцією спільного оповідного фонду й власне авторського внеску стосовно стилю, форми, якості викладу загалом. Встановлено мовні форми презентації комунікативних інстанцій та основні локутивні компоненти організації комунікативної структури прологів.

Ключові слова: пролог, Крет'єн де Труа, давньофранцузька мова, давньофранцузька словесність, усна комунікація, письмова комунікація, перформанс.

BURBELO Valentyna – Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor at the Department of Romance Philology, Educational and Scientific Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv, 14, Taras Shevchenko Boulevard, Kyiv, 01601, Ukraine (burbelo.vale@gmail.com).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2689-5001>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.48.2>

To cite this article: Burbelo, V. (2021). Stanovlennia modeli usno-pysmovoi komunikatsii u davnofrantsuzkii slovesnosti [Formation of a model of oral-written communication in Old French literature]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filolohiia» – Problems of Humanities. “Philology” Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 48, 16–25.* doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.48.2> [in Ukrainian].

FORMATION OF A MODEL OF ORAL-WRITTEN COMMUNICATION IN OLD FRENCH LITERATURE

Abstract. *The article is devoted to the problem of formation of the model of oral and written communication in old French literature based on the material of prologues to the narrative works of Chrétien de Troyes, the famous poet of the XII century. Despite the significant number of works devoted to the study of various aspects of the old French language and literature, the communicative aspects themselves have not yet found sufficient scientific coverage, which led to the relevance and novelty of this research. Prologues are separated into a special multifunctional structure, which is a reflection of the work (metacommunicative and informative function), introduction to the communicative situation, encouragement and involvement of other communicative actors (phatic and promotional functions), presentation of the author, work and their positioning in the system of cultural forms, values and ideas (presentation, evaluation, intertextual functions). The analysis of this material requires consideration of a number of factors, including the factor of bilingualism, mainly the oral form of the French language, the special status of the spoken/written word, the tendency to formulaic, fixed form of presentation, the transition from anonymous to personal authorship and others. The main semantic centers of prologues to the works of Chrétien to Troyes are epistemic and cognitive, communicative, action-based, temporal, modal aspects. The communicative situation of the prologue includes various communicative instances, which form a complex polyphonic structure, in which the actual situation of the work, its performance is projected into a wider temporal and socio-spatial realm of the written text. Pragmatic and discursive aspects of prologues focused on the presentation of the author and his work are also analyzed. The authorship itself is represented by a complex correlation of the common narrative fund and the actual author's contribution, which relates to the style, form, and general quality of writing. The linguistic forms of presentation of communicative instances and the main locative components of the organization of the communicative structure of prologues are established.*

Keywords: *prologue, Chrétien de Troyes, Old French, Old French literature, oral communication, written communication, performance.*

Актуальність проблеми. Проблема організації комунікативної взаємодії перебуває в центрі уваги сучасного мовознавства, охоплюючи низку актуальних питань, які стосуються різних її аспектів. Серед них – питання формування комунікативних моделей з огляду на історичні, культурні, соціолінгвальні, прагматичні домінанти певної доби, зокрема давньофранцузького періоду – періоду становлення вихідних культурних моделей функціонування французької мови, що послугували основою для її подальшого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на значну кількість робіт, присвячених вивченню різних аспектів давньофранцузької мови і словесності, їхній власне комунікативний складник ще не привертав значної уваги учених. Якщо ще донедавна переважали літературознавчі студії художньої словесності давньофранцузького періоду та мовознавчі дослідження системи давньофранцузької мови й різних її аспектів (фундаментальна багатотомна праця Ф. Брюно, дослідження Ш. Брюно, А. Дармстетера та багатьох інших), у яких

питання, пов'язані з комунікативними структурами, розглядали нечасто й досить побіжно, то останнім часом питання, які стосуються комунікативних аспектів функціонування давньофранцузької мови, починають привертати увагу вчених різних галузей гуманітарних наук, зокрема мовознавців. Систему середньовічної комунікації вивчають переважно в історіографічному й культурологічному планах. При цьому увагу зосереджують в основному на структурах політичної, історіографічної й релігійної комунікації (Boucheron, Offenstadt, 2012; Boudreau et al., 2004; La circulation des nouvelles au Moyen Âge, 1994; Zink, 1976). Власне мовознавчі й лінгвокультурні аспекти середньовічної комунікації досліджують у рамках запропонованого П. Зюмтором ще у 70-х рр. ХХ ст. підходу, наголошуючи на ролі голосу, взаємодії усної й письмової форм комунікації в середні віки (див. Birge Vitz, 1998; La voix au Moyen âge, 2020). У рамках своїх літературознавчих і культурологічних студій дослідник розвинув комплексний підхід до вивчення голосу та його ролі в розвитку культури – середньовічної і сучасної, розгля-

даючи феномен голосу в широкому філософському, соціальному, психологічному, культурному, текстово-дискурсивному вимірах як архетипну форму людського несвідомого, як символічну здатність, відкриту до репрезентацій, що впродовж віків забезпечує передачу культурного спадку разом з мовою, у мові та через неї, також через інші системи кодування (Zumthor, 1990, с. 6). У своїх працях учений наголошує на зв'язку голосу й тіла, значенні різних просодико-вокалічних аспектів голосу, а також на особливостях усних форм культури в дописемних культурах чи культурах, у яких усні й писемні форми у специфічний спосіб взаємодіють одна з одною (Zumthor, 1975 ; Zumthor, 2000). При цьому голосова комунікація виконує функцію екстеріоризації всередині соціальної групи, свого роду «народного субдискурсу», за термінологією П. Маранди (Maranda, 1978). Так, у соціальному контексті голос продукує два типи «усності»: перший має за основу безпосередній досвід кожної особи, другий – знання, опосередковане традицією (Zumthor, 1990, с. 23).

До особливостей усної традиції слід віднести й перформанс як специфічну форму буття усних, переважно синкретичних форм культури, на особливій ролі яких наголошував у своїх роботах ще в першій половині ХХ ст. відомий іспанський учений-медієвіст Р. Менендес Пидаль (Menéndez Pidal, 1960), а також Ж. Рішнер (Ruchner, 1999). П. Зюмтор визначає перформанс як складну дію, за допомогою якої поетичне повідомлення передають і сприймають одночасно тут і зараз. Саме так конкретна ситуація й традиція поєднуються у фатичній функції, як її визначав Б. Маліновський. Перформанс є ключовим моментом у серії операцій, таких як 1) продукування; 2) передача; 3) отримання; 4) зберігання; 5) повторення, охоплюючи 2 і 3 операції, а в разі усної імпровізації – 1, 2 і 3 (Zumthor, 1990, с. 22). Питання ролі форм усного мовлення в середні віки досліджують також М. Зенк, Б. Серкіліні та інші (Cerquiglini, 1981; Zink, 1992).

Сучасні дослідники історії французької мови зосереджують свою увагу на питаннях форм та ролі усного мовлення, мовлення непрямого, переданого в давньофранцузькій словесності (Denoyelle, 2013; López Muñoz,

Marinette, 2016; Marnette, 2006; Rodríguez Somolinos, 2010). У цьому плані цікавим є запропоноване дослідницею К. Марчелло-Нізія поняття «репрезентації усної мови» (*l'oral représenté*), що позначає не лише традиційне поняття «прямої мови», але й частково «непрямої мови», інтегруючи їх у ширше коло не лише «переданих слів», але й різних властивих цій мові засобів для передачі на письмі усних форм: специфікація мовця чи мовців, позначення попереднє, внутрішнє й подальше кордонів дискурсу, врахування коментарів, які обрамлюють ці особливі події, виявлення специфічних мовних явищ (Marchello-Nizia, 2012). Зокрема пряму мову давньофранцузького періоду досліджують із застосування методології корпусної лінгвістики (Guillot et al., 2013 ; Guillot et al., 2014).

Окремо слід виділити напрям досліджень, спрямований на вивчення суб'єкта мовлення в розмаїтті його функцій, способів і форм (ре)презентації, сутнісних ознак, від філософського осмислення цих аспектів у працях М. Фуко, П. Рікера, М. Пеше, П. Серіо, Р. Барта, А.-Ж. Греймаса, Ц. Тодорова, Ю. Крістєвої та інших (див., зокрема, Серіо, 2002) включно. Питання конструювання образу мовців, їхньої присутності, вираження в різних складниках загальної комунікативної моделі одне з найбільш дискутованих у сучасній комунікативістиці, починаючи від праць Ш. Баллі, Е. Бенвеніста аж до сучасних напрацювань А. Рабателя, Ж.-К. Анкомбра, Д. Менгено, П. Шародо, К. Кербра-Орекіоні та багатьох інших (див. Бурбело, 2012). Важливою постає проблема поліфонії, багатоголосся, присутності Іншого на різних рівнях мовно-дискурсивної організації комунікативної взаємодії – від глибинної мовної семантики до конкретних параметрів, зумовлених обставинами певної комунікативної ситуації (див. праці М. Бахтіна, О. Дюкро, дослідницької школи ScaPoline (Nølke, 2017)). Окремі питання окреслення образу мовців у різних жанрах середньовічної словесності, зокрема проблема автора й авторства, різних аспектів вияву присутності і функцій мовця в середньовічному тексті представлені в роботах автора (Бурбело, 2000; Бурбело, 2008; Бурбело, 2012).

Отже, дослідження комплексу прагмакомунікативних чинників формування комунікативних моделей в історії розвитку французької мови та культури – одне з актуальних і недостатньо вивчених питань сучасної романістики. Це зумовлює мету нашої статті – встановлення лінгвопрагматичних особливостей усно-писемної комунікативної моделі, представлені в субжанрі прологу на матеріалі прологів до оповідних творів видатного французького середньовічного поета Кретьєна де Труа (XII ст.): *Ерек і Еніда, Кліжес, Ланселот або Лицар з візком, Персеваль або Оповідь про Грааль, Філомена, Гійом Англійський*. Завданням цієї розвідки є окреслення основних семантичних, комунікативних, прагмадискурсивних характеристик цих прологів та форм їхнього вираження засобами давньофранцузької мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз цього матеріалу вимагає врахування таких чинників функціонування давньофранцузької мови в соціокультурному просторі тогочасної Франції:

- 1) чинника двомовності – латина / давньофранцузька мова;
- 2) різного статусу цих мов та їх відповідного жанрового розподілу в динаміці;
- 3) переважно усної форми функціонування давньофранцузької мови та її діалектного характеру;
- 4) особливого статусу слова промовленого / написаного;
- 5) тенденції до формульної, фіксованої форми викладу;
- 6) властивій цій добі системи жанрів публічно орієнтованої словесності, комунікативна організація яких враховує чинники (не) спеціалізації кола адресатів та відповідного рівня їхніх мовних, дискурсивних, прагмакомунікативних, енциклопедичних компетенцій у динаміці їхнього розвитку;
- 7) синтетичного характеру системи давньофранцузької мови.
- 8) синкретичних культурних форм, що поєднують словесність з іншими видами мистецтва та забезпечують поступову їх спеціалізацію;
- 9) динамічного характеру імпровізаційного / задалегідь відредагованого тексту;
- 10) процесів переходу від анонімного до особистісного авторства;

11) поступового становлення жанрових і мовних стандартів давньофранцузької мови;

12) прагмакомунікативної поліфункційності основних жанрів словесності того періоду.

Саме поняття тексту значно відрізняється в практиці словесної творчості та в лінгвістичній свідомості того часу від сучасного. Численні внутрішньожанрові, а також різні за жанровою й культурно-мовною віднесеністю варіативні інтерпретації того самого сюжету, теми, циклічний характер творчості, специфіка жанру та індивідуальний стиль автора вносили в поняття тексту й твору елемент динаміки, перехідності, певної невизначеності (Бурбело, 2000).

Прологи до середньовічних творів різних жанрів, зокрема романів, не є обов'язковим, але доволі регулярним компонентом загальної композиції твору. Аналізуючи їх, слід передусім брати до уваги основне призначення ліричного чи оповідного твору для усного й навіть музичного виконання перед певною аудиторією. Якщо епічні пісні були творами з імпровізаційною, а отже, усною креативною домінантою і їх адресували широкій публіці, то куртуазні жанри вимагали попереднього ретельного редагування (написання) й наступного виконання (перформансу) вже готового тексту перед вишуканим аристократичним товариством. Крім того, ключовим питанням постають різні ракурси ідентифікації автора – від анонімності до різних форм самопрезентації. У цьому плані інтерес до прологу полягає в тому, що саме він слугує своєрідним комунікативним містком між автором / оповідачем / виконавцем, публікою, замовником твору й покровителем поета, суспільством і його цінностями. Прологи з часом еволюціонують, набувають у певному розумінні «гібридних форм», де поєднано ролі оповідача й ліричного героя, знавця й свідка події тощо.

Прологи виокремлюють в особливу поліфункційну комунікативно-дискурсивну структуру, яка є рефлексією самого твору (метакомунікативна та інформативна функції), вступом до ситуації спілкування, заохоченням і залученням до неї інших комунікативних акторів (фатична і промоційна функції), презентацією автора та твору і їх позиціонування в системі культурних форм,

цінностей і уявлень (презентаційна, оцінна, інтертекстуальна функції).

Дослідники середньовічних прологів відмічають їхню доволі стереотипну будову й перелік тем, які вони зазвичай включають у різних конфігураціях і до яких відносимо такі найзагальніші: самопрезентацію автора, причини й історію створення твору, представлення твору (Hamesse, 2000; Muterspaugh, 1994). Цю тематику включено у творах Кретьєна де Труа до різних структур, які забезпечують встановлення зв'язку з іншими учасниками комунікації, формування їхніх образів, позиціонування в певній комунікативній ситуації, представлення прагмакомунікативних настанов у смислового навантаженні цієї частини твору.

Вважаємо доцільним виокремити такі вектори побудови прологу: семантичний, комунікативний, прагмадискурсивний.

Так, основними семантичними осередками прологів Кретьєна де Труа є:

1. Епістемічно-когнітивні (знання / навчання / пам'ять / мислення). Так, знання у різних його аспектах становить одну з основних цінностей середньовічної культури й виступає в прологах Кретьєна де Труа складовою частиною образу автора-оповідача: *Crestiens dist, qui dire seut...* (Chrétien de Troyes, 1994, с. 955) або загальним епістемічно-доксатичним обрамленням середньовічної «мудрості», яка слугує підставою для написання / виконання твору:

Par qu'an puet prover et savoir / Que cil ne fet mie savoir

Qui s'escience n'abandone / Tant con Dex la grasce l'an done (Chrétien de Troyes, 1994, с. 3).

2. Комунікативні (говоріння, сприйняття, розповідь), основу яких становлять дієслова говоріння / слухання: *Orroiz de son pere la vie* (Chrétien de Troyes, 1994, с. 173). Нерідко епістемічно-когнітивні й комунікативні аспекти утворюють структурну та смислову єдність, як у такому уривку з прологу до роману *Ерек і Еніда*:

Por ce dist Crestiens de Troies / Que reisons est que totevoies

Doit chascuns panser et antandre / A bien dire et a bien aprandre (Chrétien de Troyes, 1994, с. 3. 9-12).

3. Діяльнісні, які включають передусім позначення актів творення, наслідування, пошуку. Особливого значення набуває тут посилення на зачаткування діяльності, де часові виміри поєднані з реалізацією інтенційності, наміру в значенні 'взятися до роботи':

Puisque ma dame de Chanpaigne / Vialt que romans a feire anpraigne,

Je l'an prendrai molt volentiers (Chrétien de Troyes, 1994, с. 507);

Crestiens se veut entremetre, / Sans nient oster et sans nient metre,

De conter un conte par rime... (Chrétien de Troyes, 1994, с. 955)

або ж почати розповідь: *Des or comancerai l'estoire* (Chrétien de Troyes, 1994, с. 3)

4. Важливу роль відіграє кореляція часових планів, яка зазвичай охоплює теперішнє, минуле, майбутнє та перспективу поза- чи надчасовості:

Des or comancerai l'estoire / Qui toz jorz mes iert an mimore

Tant con durra crestiantez : / De ce s'est Crestiens vantez (Chrétien de Troyes, 1994, с. 3).

5. Модальні аспекти представлено передусім категорією істинності, обіграної в прологах Кретьєна де Труа у зв'язку з психоемоційним станом задоволення, насолоди, яку потенційний слухач отримає від твору:

Vauroit bien cerkier et enquerre, / Une qui malt bien fait a croire,

Par çou que plaisans est et voire (Chrétien de Troyes, 1994, с. 955).

Крім того, поет посилається на своє бажання розповісти історію, уводячи таким чином ракурс волітвності в структуру прологу: *Que conter vos vuel* (Chrétien de Troyes, 1994, с. 173). Модальність належного, обов'язку є необхідним складовим елементом моралізаторської перспективи твору: *...doit chascuns panser et antandre* (Chrétien de Troyes, 1994, с. 3). Власне фатичну функцію реалізовано за допомогою наказових форм дієслова, які залучають слухачів, сприяють фокусуванню уваги:

Donc sachoiz bien de verité / Que li don sont de charité

Que li bons cuens Felipes done (Chrétien de Troyes, 1994, с. 686)

Надзвичайно важливу роль відіграє модально-оцінна призма, зокрема оператори якості / цінності, що стосуються інформа-

ції чи твору загалом, якостей комунікантів – як позитивних: *Qui mout valt mialz que l'an ne cuide* (Chrétien de Troyes, 1994, с. 3), так і негативних, наприклад, виклад історії недобросовісними поетами: *Depecier et corronpre suelent* (там само). З цим аспектом тісно пов'язаний такий ключовий для середньовіччя аксіологічний вимір, як авторитетність, що стосується джерела твору, яким зазвичай є слово написане, наприклад, книга з монастирської бібліотеки:

Ceste estoire trovons escrite, / Que conter vos vuel et retraire,

En un des livres de l'aumaire / Mon seignor saint Pere a Biauvez ;

De la fu li contes estrez / Don cest romanz fist Crestiens (Chrétien de Troyes, 1994, с. 173)

або історія, свідків якої можна знайти у певному місці:

On troveroit a saint Esmoing; / Se nus en demande tesmoing,

La le voise querre s'il veut (Chrétien de Troyes, 1994, с. 955)

Найбільш авторитетним джерелом і гарантом абсолютної істини є слово Боже, Святе письмо:

...selonc l'Evangile, /Sanz ypocrisye et sanz guile,

Qui dit... (Chrétien de Troyes, 1994, с. 686)

Таким чином, сам твір постає цінним предметом, створеним / відродженим і переданим конкретному / віртуальному товариству. Його авторство представлене складною кореляцією спільного сюжету, відомого з певних джерел, виокремленого замовником-покровителем поета, та власне авторського внеску, що стосується стилю, форми, якості викладу. Цінність твору зумовлена також його поліфункційністю – інформативністю, повчальністю, розважальністю.

Комунікативну мережу інтродуктивної ситуації прологу Крет'єн де Труа розбудовує навколо кількох акторіальних центрів: автора-мовця, аудиторії, суспільства в образі докситичного соціального актора, замовника-покровителя, вищого божественного начала. На особливу увагу заслуговують форми і способи позначення комунікативних акторів. Так, поет-оповідач позначає себе і як першу особу однини за допомогою відповідного займенника чи морфологічної форми дієслова з огляду на синтетичний характер

давньофранцузької мови: *Je l'an prendrai molt volentiers* (Chrétien de Troyes, 1994, с. 507), і як третю особу за допомогою імені власного чи особового займенника 3-ої особи однини: *Don cest romanz fist Crestiens* (Chrétien de Troyes, 1994, с. 173); *De ce s'est Crestiens vantez* (Chrétien de Troyes, 1994, с. 3) або

Crestiens seme et fet semance / D'un romanz que il ancumance (Chrétien de Troyes, 1994, с. 685)

Особлива роль належить вказівному займеннику, що виконує досить складну функцію демонстрації, обмеження, виділення узагальненого колективного / індивідуального актора, який виступає в рамках докситичної мудрості, уособлюючи належний чи неналежний спосіб поведінки: *...cil ne fet mie savoir* (Chrétien de Troyes, 1994, с. 3). Часто цей займенник трапляється в конструкції *cil qui*, де підрядне означальне, уведене неозначеним займенником *qui*, розкриває ті чи ті характеристики актора:

Cil qui de conter vivre vuelent (Chrétien de Troyes, 1994, с. 3);

Come cil qui est suens antiens (Chrétien de Troyes, 1994, с. 507);

Cil le saiche qui le reçoit (Chrétien de Troyes, 1994, с. 686).

Цікавим є використання цього займенника й зазначеної синтаксичної конструкції на позначення особи автора, який у такий спосіб зображає себе збоку, з погляду Іншого, певним чином об'єктивуючи й опосередковуючи своє Я й наголошуючи при цьому на власному авторському доробку:

Cil qui fist d'Érec et d'Énide, / Et les comandanz d'Ovide

Et l'Art d'amors an romanz mist, / Et le Mors de l'espaule fist,

Del roi Marc et d'Ysait la blonde, / Et de la hupe et de l'aronde

Et del rossignol la muance, / Un novel conte rancumance (Chrétien de Troyes, 1994, с. 173).

Загалом неозначений комунікативний актор відіграє важливу роль у структурі прологів, втілюючи епістемічні, соціальні, моральні цінності, слугуючи референційною моделлю належного чи неналежного типу соціальної поведінки. Крім згаданих засобів, він може бути виражений іншими неозначеними займенниками – *chascuns: doit chascuns panser*

et antandre (Chrétien de Troyes, 1994, с. 3); *qui: Car qui son estuide antrelait* (там само); неозначено-особовим займенником *on: Par qu'an puet prover et savoir* (там само), а також іменниками на позначення певного прошарку суспільства: *Li vilains dit an son respit* (там само).

При цьому надактором вищого рівня виступає Бог, посилення на якого часто виявляємо в текстах прологів:

Et Dex, qui toz les segrez voit

Et set totes les repostailles (Chrétien de Troyes, 1994, с. 686)

Трапляється також інклюзивне «ми», яке поєднує автора і його аудиторію, розширюючи поле їхньої співучасті в розбудові твору:

Ceste estoire trovons escrete...

Par les livres que nos avons

Les fez des anciens savons (Chrétien de Troyes, 1994, 173);

Ce nos ont nostre livre apris....

Crestiens comance son conte,

Si con li livres nos recontes (Chrétien de Troyes, 1994, с. 174).

Позначення аудиторії трапляється нечасто й указує на вишукане товариство, вищі прошарки суспільства: *...devant rois et devant contes* (Chrétien de Troyes, 1994, с.3) або *... Qui soit contez an cort real* (Chrétien de Troyes, 1994, с. 686)

Іноколи поет уводить до комунікативного поля покровителя, замовника твору: *C'est li cuens Phelipes de Flandres* (Chrétien de Troyes, 1994, с. 685) або

Puisque ma dame de Chanpaigne

Vialt que romans a feire anpraigne (Chrétien de Troyes, 1994, с. 506).

Прагмадискурсивні виміри прологів Кретьєна де Труа включають низку мовленнєво-актових компонентів, які набувають форми більш чи менш розгорнутих структур жанрового чи субжанрового типу. До них належать вже зазначені вище (само)презентаційні фрагменти з лаудативною (комплімент) чи знижувальною (критика) доміантими. Представляючи себе, Кретьєн вдається до переважно імпліцитних форм самовихваляння, перераховуючи, зокрема, власні твори чи зазначаючи, що їх виконують при королівському дворі (див. наведений вище уривок (Chrétien de Troyes, 1994, с. 173)).

Крім того, поет використовує характерний риторичний прийом – топос скромності,

переадресовуючи основні заслуги покровителям – замовникам твору.

Matiere et san li done et livre / La contesse, et il s'antremet

De panser, que gueres n'i mer / Fors sa painne et s'antancion (Chrétien de Troyes, 1994, с. 508).

Вихваляючи свого покровителя графа Філіпа Фландрського, поет порівнює його з Олександром Великим і наголошує, що граф кращий за давнього імператора, зокрема з огляду на його щедрість. Саме ця чеснота представлена автором у розгорнутому посиленні на Святе письмо. Цей панегірик має й цілком практичну мету – нагадати про свою роботу і спонукати до гідної її винагороди:

Donc avra bien sauve sa peinne / Crestiens, qui antant et peinne

A rimoier le meillor conte, / Par le comandement li conte,

Qui soit contez an cort real: / Ce est li contes del graal,

Don li cuens li bailla le livre, / S'orroiz comante il s'an delivre (Chrétien de Troyes, 1994, с. 686)

Цікавим прагмакомунікативним аспектом прологу до *Філомени* є діалог з уявним адресатом, яким може бути аудиторія, критик, сам поет і який стосується представлення персонажів твору:

Moult liez s'en fist? - Voire. - Pourquoi?

- Pource qu'il la dona a roi.

- A roi? Mes a tirant felon (Chrétien de Troyes, 1994, с. 917)

Мовні форми відзначаються формульністю, використанням кліше, що, з одного боку, сприяє становленню та фіксації культурно маркованих форм, а з другого, – полегшує сприйняття їх і упізнавання адресатом в усній формі комунікації. Ці усталені форми та їхні варіації спираються загалом на найчастотніші й найбільш відкриті до полісемії лексичні одиниці, які можуть, таким чином, набувати різних смислових відтінків, що і спостерігаємо в творчості Кретьєна де Труа. До них належать такі базові лексеми, як *dire, panser, cuider, chose, teisir, pleisir, antandre* тощо. При цьому головне локутивне дієслово *dire* синкретично поєднує власне локутивну функцію виголошення повідомлення і функції іллокутивну й перлокутивну, збагачені такими значеннями,

як істинність, авторитетність, взяття й розподілення відповідальності за висловлене.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, до комунікативної ситуації прологу включено різні «голоси», що утворюють складну поліфонічну структуру, у якій актуальна ситуація виконання твору, перформансу спроектована на ширшу часову й соціально-просторову площину тексту написаного, який фіксує саме цей конкретний авторський варіант твору та засвідчує новий тип взаємин між ним і його творцем як індивідуальне авторство, хоч і дещо умовне, бо справжнє ім'я поета, який називав себе «Християнином з Труа», невідоме. Обігрування реального та вигаданого, тобто істинність пов'язується з точністю передачі «історії», реальність якої вже не береться до уваги. Визначальним є переважання неозначених займенників і іменників зі збірним, узагальненим значенням, референції до 3-ої особи для позначення комунікативних акторів, а також конструкцій типу *cil qui*, яка поєднує демонстративність

з обмеженнями і стосується певного типу соціальної поведінки, з когнітивно-епістемічними настановами включно, якими має керуватися особа. У цій структурі самопозначення поета у 1-ій особі є нечастим, у той час як самореференція як до 3-ої особи набуває більш розлогіх форм в актах самовихвалення, включаючи удавану скромність автора. У такий спосіб вибудовують полімодальну усно-писемну й поліфонічну структуру, пов'язану з поліфункційним характером прологу, у якій взаємодіють і взаємодоповнюють одна одну презентаційні й аргументативні компоненти, де образ автора і його твору окреслено в доволі складних кореляціях індивідуального / колективного авторства, амбівалентності критерію істинності реальної / вигаданої історії, позиціонування твору в системі знань і уявлень, у модусах інформативного, належного та приємного, розважального. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в поглибленому вивченні розвитку моделей франкомовної комунікації в діахронічному плані.

ЛІТЕРАТУРА

- Бурбело В. Б.** Комунікативні і дискурсивні іпостасі мовця у французькій лінгвокультурі. *Мовні і концептуальні картини світу*, 2013, 43(1). С. 192–203.
- Бурбело В. Б.** Метакомунікативний компонент французьких середньовічних текстів (драма, епос, повчання). *Наукова спадщина професора Ю. О. Жлуктенка та сучасне мовознавство* : Збірник наукових праць. Київ, 2000. С. 49–53.
- Серио П.** (Ред.). Квадратура смысла. Французская школа анализа дискурса. Москва : Прогресс. 2002. 416 с.
- Birge Vitz E. *Orality and Performance in Early French Romance*. Cambridge : D. S. Brewer, 1998. vii, 305 p.
- Boucheron P., Offenstadt N.** (Dir.). *L'espace public au Moyen Âge*. Paris : Presses universitaires de France, 2012. 380 p.
- Boudreau C., Fianu K., Gauvard C., Hébert M.** (Dir.). *Information et Société en Occident à la fin du Moyen Âge. Actes du Colloque international tenu à l'Université du Québec à Montréal et à l'Université d'Ottawa (2002)*, Paris : Publications de la Sorbonne, 2004. 463 p.
- Burbelo V.** Le locuteur épique: l'instance discursive dans la perspective typologique et diachronique. *Науковий Вісник Чернівецького університету*. 2008. 386. С. 44–51.
- Cerquiglini B.** *La parole médiévale: discours, syntaxe, texte*. Paris : Editions de Minuit, 1981. 252 p.
- Chrétien de Troyes. *Œuvres complètes*. Paris: Éditions Gallimard, 1994. Lix, 1530.
- Denoyelle C.** (Ed.). *De l'oral à l'écrit. Le dialogue à travers les genres romanesque et théâtral*. Orléans: Paradigme, 2013. 366 p.
- Guillot C., Lavrentiev A., Pincemin B.** Heiden S. Le discours direct au Moyen Âge : vers une définition et une méthodologie d'analyse. *Langages*. 2013. 14. P. 41.
- Guillot C., Prévost S., Lavrentiev A.** Oral représenté et diachronie: étude des incisives en français médiéval. *F. Neveu, P. Blumenthal, L. Hriba, A. Gerstenberg, J. Meinschaefer et S. Prévost (Eds.). 4ème Congrès Mondial de Linguistique française*, 2014. Jul. Berlin. P. 259–276.
- Hamesse J.** (Ed.). *Les prologues médiévaux. Actes du Colloque international organisé par l'Academia Belgica et l'Ecole française de Rome avec le concours de la F.I.D.E.M.* (Rome, 26–28 mars 1998), Turnhout : Brepols Publishers, 2000. Xxiii, 691 p.
- La circulation des nouvelles au Moyen Âge. XXIVe Congrès de la SHMESP* (Avignon, 1993). Paris : Publications de la Sorbonne, 1994. 264 p.
- La voix au Moyen âge*. Paris : Éditions de la Sorbonne, 2020. 381 p.

- Lett D., Offenstadt N.** (Dir.) Haro! Noël! Oyé! Pratiques du cri au Moyen Âge. Paris : Éditions de la Sorbonne, 2003. 248 p.
- López Muñoz, J.M., Marinette, S. (Coord.). Genre et discours rapporté en français médiéval. Paris : Éditions l'Harmattan, 2016. 190 p.
- Maranda P.** The Popular Subdiscourse: Probabilistic Semantic Networks. *Current Anthropology*. 1978. 19(2). Pp. 396–397.
- Marchello-Nizia C.** L'oral représenté : un accès construit à une face cachée des langues «mortes». 2012. Retrieved from: <http://diachro-v.ens-lyon.fr/doc/CMN.pdf>
- Marnette S.** La signalisation du discours rapporté en français médiéval. *Langue Française*. 2006. 149. P. 31–47.
- Menache S.** The vox Dei: communication in the Middle Ages. Oxford : Oxford University Press, 1990. 368 p.
- Menéndez Pidal R. «La Chanson de Roland» et la tradition épique des Francs. Paris: Editions A. et. J. Picard, 1960. 543 p.
- Muterspaugh S.D.** The prologue in medieval French epic and romance. A Dissertation. New York University, 1994. 290 p.
- Nølke H.** Linguistic Polyphony. Leiden: Brill, 2017. Xiv, 210.
- Rodríguez Somolinos A. Voirement, de si haut si bas: proverbe, vérité et polyphonie en français médiéval. *Vox Romanica*. 2010, 69. P. 175–187.
- Rychner J.** La chanson de geste: essai sur l'art épique des jongleurs. Genève: Droz, 1999. 176 p.
- Zink M.** La prédication en langue romane avant 1300. Honoré Champion, 1976. 581 p.
- Zink M.** Les voix de la Conscience. Parole du poète et parole de Dieu dans la littérature médiévale. Orléans : Editions Paradigme, 1992. 418 p.
- Zumthor P.** Essai de poétique médiévale. Paris : Points, 2000. 518 p.
- Zumthor P.** Langue, texte, énigme. Editions du Seuil. 1975. 269 p.
- Zumthor P.** Oral Poetry : An Introduction. University of Minnesota Press, 1990. 280 p.

REFERENCES

- Birge Vitz, E. (1998). *Orality and Performance in Early French Romance*. Cambridge : D.S. Brewer [in English].
- Boucheron, P., Offenstadt, N.** (Dir.) (2012). *L'espace public au Moyen Âge [Public space in the Middle Ages]*. Paris : Presses universitaires de France [in French].
- Boudreau, C., Fianu, K., Gauvard, C., Hébert, M.** (Dir.) (2004). Information et Société en Occident à la fin du Moyen Âge [Information and Society in the West at the end of the Middle Ages]. *Actes du Colloque international tenu à l'Université du Québec à Montréal et à l'Université d'Ottawa – Proceedings of the International Colloquium held at the University of Quebec at Montreal and at the University of Ottawa (2002)*. Paris : Publications de la Sorbonne [in French].
- Burbelo, V.** (2008). Le locuteur épique: l'instance discursive dans la perspective typologique et diachronique [The epic speaker: the discursive instance in the typological and diachronic perspective]. In *Naukovyi Visnyk Chernivetskoho univesytetu – Scientific Bulletin of Chernivtsi University*, 386, 44–51. Chernivetsi [in French].
- Burbelo, V. B.** (2000). Metakomunikatyvnyi komponent frantsuzkykh serednovichnykh tekstiv (drama, epos, povchannia) [Metacommunicative component of French medieval texts (drama, epic literature and teachings)]. In *Naukova spadshchyna profesora Yu. O. Zhluktenka ta suchasne movoznavstvo – Scientific heritage of Professor Yu. O. Zhluktenko and modern linguistics: Collection of scientific works* (pp. 49–53). Kyiv [in Ukrainian].
- Burbelo, V. B.** (2013). Komunikatyvni i dyskursyvni ipostasi movtsia u frantsuzkii linhvokulturi [Communicative and discursive images of speakers in French linguoculture]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu – Linguistic and conceptual pictures of the world*, 43(1), 192–203. Kyiv [in Ukrainian].
- Cerquiglini, B.** (1981). *La parole médiévale: discours, syntaxe, texte [Medieval words: discourses, syntax, texts]*. Paris : Editions de Minuit [in French].
- Chrétien de Troyes (1994). *Œuvres complètes [Complete Works]*. Paris : Éditions Gallimard [in French].
- Denoyelle, C.** (Ed.) (2013). *De l'oral à l'écrit. Le dialogue à travers les genres romanesque et théâtral [From oral to written. Dialogue through romantic and theatrical genres]*. Orléans : Paradigme [in French].
- Guillot, C., Lavrentiev, A., Pincemin, B.** Heiden, S. (2013). Le discours direct au Moyen Âge : vers une définition et une méthodologie d'analyse [Direct discourse in the Middle Ages : towards a definition and a methodology of analysis]. *Langages*, 14, 17–41 [in French].

- Guillot, C., Prévost, S., Lavrentiev, A.** (2014). Oral représenté et diachronie: étude des incisives en français médiéval [Oral represented and diachrony: study of incisives in medieval French]. In F. Neveu, P. Blumenthal, L. Hriba, A. Gerstenberg, J. Meinschaefer et S. Prévost (Eds.). *4ème Congrès Mondial de Linguistique française, Jul. 2014 – 4th World Congress of French Linguistics, Jul. 2014* (p. 259–276) [in French].
- Hamesse, J.** (Ed.) (2000). Les prologues médiévaux [Medieval prologues]. *Actes du Colloque international organisé par l'Academia Belgica et l'Ecole française de Rome avec le concours de la F.I.D.E.M. – Proceedings of the International Colloquium organized by the Academia Belgica and the French School of Rome with the support of the F.I.D.E.M. (Rome, 26 – 28 mars 1998)*. Turnhout : Brepols Publishers [in French].
- La circulation des nouvelles au Moyen Âge [The circulation of news in the Middle Ages]. (1994). *XXIVe Congrès de la SHMESP – XXIV SHMESP Congress* (Avignon, 1993). Paris : Publications de la Sorbonne [in French].
- La voix au Moyen âge* [The voice in the Middle Ages]. (2020). In *Le Congrès de la SHMESP – SHMESP Congress (Frankfurt, 2019)*. Paris : Éditions de la Sorbonne [in French].
- Lett, D., Offenstadt, N.** (Dir.) (2003). *Haro ! Noël ! Oyé ! Pratiques du cri au Moyen Âge [Haro! Christmas! Oyé! Cree practices in the Middle Ages]*. Paris : Éditions de la Sorbonne [in French].
- López Muñoz, J.M., Marinette, S. (Coord.). (2016). *Genre et discours rapporté en français médiéval [Genre and discourse reported in medieval French]*. Paris : Éditions l'Harmattan [in French].
- Maranda, P.** (1978). The Popular Subdiscourse : Probabilistic Semantic Networks. *Current Anthropology*, 19(2), 396–397 [in English].
- Marchello-Nizia, C.** (2012). *L'oral représenté : un accès construit à une face cachée des langues «mortes» [Oral represented: a constructed access to a hidden face of «dead» languages]*. Retrieved from <http://diachro-v.ens-lyon.fr/doc/CMN.pdf> [in French].
- Marnette, S.** (2006). La signalisation du discours rapporté en français médiéval [The signaling of the speech reported in medieval French.]. *Langue Française – French language*, 149, 31–47 [in French].
- Menache, S.** (1990). *The vox Dei: communication in the Middle Ages*. Oxford : Oxford University Press [in French].
- Menéndez Pidal, R. (1960). «*La Chanson de Roland*» et la tradition épique des Francs [«*La Chanson de Roland*» and the epic tradition of the Franks]. Paris : Editions A. et. J. Picard [in French].
- Muterspaugh, S. D.** (1994). *The prologue in medieval French epic and romance*. (A Dissertation). New York University [in French].
- Nölke, H.** (2017). *Linguistic Polyphony*. Leiden : Brill [in English].
- Rodríguez Somolinos, A. (2010). Voirement, de si haut si bas: proverbe, vérité et polyphonie en français médiéval [Obviously, from so high so low: proverb, truth and polyphony in medieval French]. *Vox Romanica*, 69, 175–187 [in French].
- Rychner, J.** (1999). *La chanson de geste: essai sur l'art épique des jongleurs [The song of gesture: essay on the epic art of jugglers]*. Genève : Droz
- Sériot, P.** (Dir.) (2002). *Kvadratura smy'sla. Franczuzskaya shkola analiza diskursa [Quadrature of Meaning. French School of Discourse Analysis]*. Moscow : Progress [in Russian].
- Zink, M.** (1976). *La prédication en langue romane avant 1300 [Preaching in the Romance language before 1300]*. Paris: Honoré Champion [in French].
- Zink, M.** (1992). *Les voix de la Conscience. Parole du poète et parole de Dieu dans la littérature médiévale [The voices of Consciousness. Word of the poet and word of God in medieval literature]*. Orléans : Editions Paradigme [in French].
- Zumthor, P.** (1975). *Langue, texte, énigme [Language, text, riddle]*. Editions du Seuil [in French].
- Zumthor, P.** (1990). *Oral Poetry: An Introduction*. University of Minnesota Press [in English].
- Zumthor, P.** (2000). *Essai de poétique médiévale [Essay on medieval poetics]*. Paris : Points [in French].